

Besztercze és vidéke (etc.)

Magy. Kir. Egyet. bet.
Budán; Buda 1842

Signatur: 54992-B
Barcode: +Z169764201
Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ169764201>
Umfang: Bild 1 - 42

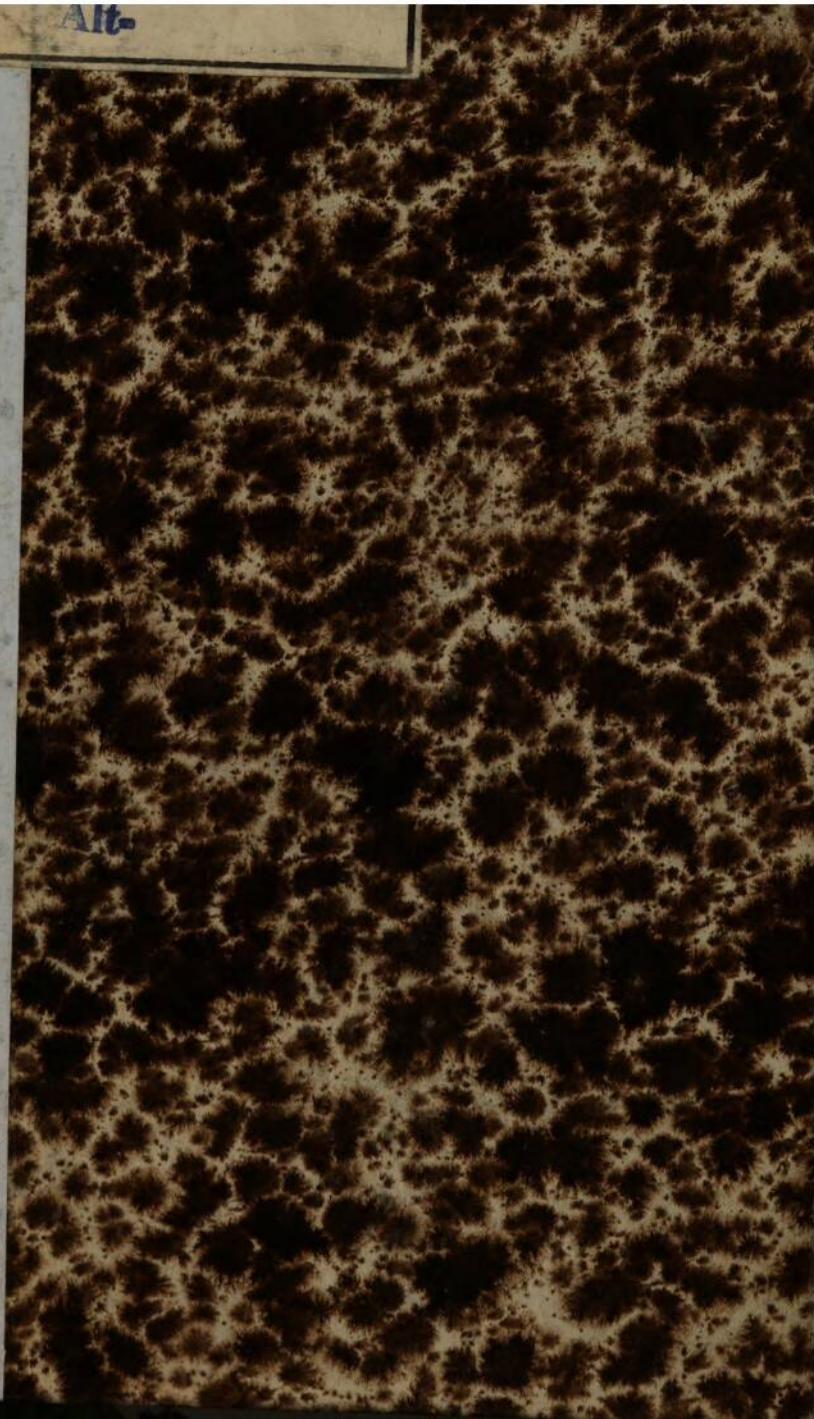

Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

Alt-

54992-B.

BESZTERCZE ÉS VIDÉKE.

EMLÉKIRAT,

MELLYET A MAGYAR ORVOSOK' ÉS TERMÉSZETVIZSGÁLÓK' BESZTERCZÉN, MDCCCXLII AUG. HÓ' ELEJÉN TARTOTT HARMADIK GYÜLÉSE' EMLÉKÉRE IRT

DR ZIPSER KR ENDRE.

PROF. ÉS TÁBLABIRÓ, TÖBB MAGOS RENDEK' VITÉZE, A PÉTERVÁRI, TURINI, PADUAI, ATHENI, LONDONI, PÁRISI, BERLINI, NÁPOLI, stb. stb. AKADEMIÁK' ÉS TUDÓS TÁRSULATOK' TAGJA,

S MAGYARRA ÁTTETT

Dr. EDVI ILLÉS L.

BUDAPESTI GYAKORLÓ ORVOS.

BUDÁN,

A MAGYAR KIR. EGYETEM' BETŪIVEL.

---

1 8 4 2.

,Bármí szándék vezérelje ide az idegent: akár a bájos természetképek' nézéséből eredő kellemes benyomásokat keresse; akár az embert észlelje különféle foglalatosságaiban s ez által tulajdon-szerű jellemében; akár szorosán tudományos tárgyak utánjárjon: — mindenhol inkább túlzólag kielégítve, mintsem bé nem telve fogja látni vágyait — s a vendégszerető, sokképen mivelt lakóktól, ne-héz szívvel veend búcsut'

B. Mednyánszky Alajos.

E l ő s z ó.

Örömmel lépek Dr. Zipser úr' német nyelven írt e kéziratának — az idő rövidsége miatt csak mintegy kivonatban honi nyelvünkbeni átdolgozásához: annál buzgóbban pedig fogtam e munkához, minél nagyobb a tisztelet, mellyel honunk' topographikai ismertetésében olly fényes hírü férü eránt régóta viseltetem; — de egyszersmind azért, hogy egyfelől ügyfeleinket e harmad izi öszvejövetelök alkalmával, ez eredménydús napokra, némü emlékeztető lapokkal ajándékozhasuk meg; másfelől pedig a pompás vidéken kirándulni szándékozóknak ismerető, vezető s irányt adó kalauzt adhassunk ez által kezeikbe. — E lapok elérendik céljukat, ha a nagyszerü természetscenákra valamennyire oda vonták a természet-

barát' figyelmet; s él keblünkben a meggyőződés, hogy
a teremtés' roppant művei magok leendnek magoknak em-
lékoszlopok azok' emlékében, kik a Collegialitás zászló-
ja alá — a tudomány' érdekében — ide gyülekeztek.

Pest, 1842. jun. 25-kén.

I l l é s.

I. Zólyom megye.

Zólyom megye, az úgynevezett alsó-magyarországi hányakerületnek elágazása, melyet északról Liptó és Túróc, északkeletről Gömör, délről Nográd és Hont, nyugotról pedig Bars megyék határoznak. — E hegyes vidék észak és északnyugotról a Garan által öntözött, erdődús- és sudaras fenyői, árnyas bükkjei s ezüst hajú nyirfái által jellemes. — A hova csak a szem hat, minden oldalról magasabb és alacsonyabb hegyek korlátozzák s a természetbarát úgy mint a bűvár jutalmazó éledeletet talál itt. — Feljebb északfelé, hol az alpesek 6,000 párisi lábnyira emelkednek, meg annál kevésbé díszlik a földművelés, melyet gondosan ápolt völgyi rétek pótolnak. — A magas hegyek, főleg azok mellyek Zólyom és Liptó megyék közt ürködnek, nyárban is hó és jéggel fedezvék, mi okból azokon csipős szellő leng, mit a jó kedélyű hegyi lakos fel sem vesz, mert az hatalmasan megedzi testét az élet terhei elviselésére.

A sláv nép, melly a hegyeket annyira kedveli, szeret azokon lakozni, mert tüdő és csekéllyel megelégedett. — Egy pár juh és kecske és egy tehén, gyakran egy családnak egész gazdagsága, mert nem ismer szükségeket. — Ezen elégtelenség azonban gyakran súlyosan meg-

kisértetik, midőn télen a magas hó a kunyhókat annyira elborítja, hogy gyakran házoknak fedelén kéntelenek ki és bé hágdosni; — elszakasztvák minden öszveköttétől, de mégis eltürik helyzetöket és burgonyával élnek, melyet a terméketlen hegyoldal nyújt. — Zabkenyér szintűgy kedves nekik mint a városi nyalakodónak a legkényesebb étel, ő csak munkáját ismeri s azt mint bányász vagy szénégető, favágó vagy fuvarozó jó kedvel is úzi, míg a nő csipke készíttéssel szűk jövedelmet szerezget. — S minthogy az ég e népet fölülreá még számos családdal is áldja meg, csudálkozunk lehet, mikép élhet meg az illy szűk kereset mellett. — Láthatni ugyan halvány arcokat, kretinekhez közelítő buta elméket, az eröltetett munka által ellankadt, néha nyomorodott embereket; — azonban a rónán lakó sláv erős és izmos és katonának beillő. — Jó kedélyű és szolgálatra termett azok eránt is, kiktől mi jutalmat sem várhat, nem bosszúvágó, s legkeserűbb ellenségével is könnyen kibékülő, e mellett fölötte ndvarias, mire vele született féltéksége és szeretete vezérlik.

Nyájásban tűnik előnkbe e tájéknak róna vidéke, főleg Garan' völgyében Breznóbánya és Beszterczétől egész Königsbergen túl, hol a tájék' mezei szépsége legmeglepőbb változékonyságban — az idegennek mindennemű éldelettel kínálkozó. — A' magas alpesekekhez szövetkeznek erdős nyujtványok és domborodások, miket a gazda' szorgalma művelni iparkodik — mélyebbre alá a rétek' buja zöldje elborítja a mezöket, s a vidék' pompáját színezetének tarkaságával emeli. — Faluk, a csendes megelégedés' tanyái, elszórvák a hegyek' hanyatló szegélyei körül s egy látványt nyujtnak, mellyben még minden idegen gyönyörét lelé. —

Az országutakon élénk a közlekedés, főleg vasárnapon és hétfőn. — Száz meg száz gabonás szekér mesz-

sze távolból hozza a mostoha föld' lakóinak az élet' első szükségait; — míg nehezen terhelt társzekerek a vidék' terményeivel — minő réz, vas, papir, és sajt Posony és Bécs felé mozognak, a városiak' vágyainak megfelelők. —

Habár a megye' rónáin majd mindenütt slávok laknak, mindazáltal ezen népfaj megkülönbözteti magát azoktól, kik a tájék' délkeleti részét lakják, t. i. a Szalatna, Osova, Detva és az úgynevezett St o s k e-k' lakóitól. — Ezek alatt egyes lakházakat értünk, mik körül a parasztnak egész birtoka fekszik, s melly által szomszédjától elválasztatik. — Illyen lak körül igen gyönyörteljes a vidék; — minthogy gyakran magasb ponton áll, suhogó nyírfák' árnyában, fa sövény által bészegetve, — mintha külön álló köztársaságot akarna képezni; — csak az emberek volnának benne jobbak — de sajnos! ezek a legczinkosabb tolvajok' hírével dicsekedhetnek, mire a szomszédos Nógrád megye' határa igen jól kezökre van. — Rablásaik többnyire élelem szerekre terjednek, miokból főleg juhok és lovak után leskelődnek; elsőbbekre, hogy ez által magoknak egy vidám napot szerezzenek; utóbbiakra, hogy Losoneczon rajtok túladjanak. — E bűn annyira elhatalmazott, hogy a parasztlány mint leendő menyasszony, meggondolja, kezét olly legénynek adni, ki a megye' fogházában még nem töltött egy időt. — Nevezetes hogy e bűnben leginkább csak e megye' déli lakosai tespednek, s méltán kérdehnők: vajjon honnan ered ezen lopási hajlam? mert a szükség épen nem kényszeríti őket erre, minthogy az illyen rablók többnyire épen a legbirtokosabb gazdák' fiai. — Talán izmos testalkatok készíti őket illy tényekre, mintegy álhírnév utáni vágyból, miszerént remekelő férfiakként akarnak egymás közt kitűnni. — Elég hogy azon 30—40 tolvaj közt, mellyek Zólyom megye' 97,430 lakóira esnek, bizonyosan $\frac{3}{4}$

rész rablás miatt van befogatva, kik közül többen kétszer háromszor is ülnek.

E népnek kitünő testnövése honunkban utazó Angol Paget által is felvétetett az ő „Hungary and Transylvania“ czimű munkájában. A nőnem, melly öltözke-
désében kitünő tisztaságot kedvel, szinte olly izmos és erős. Van sok szépség is köztük, kiknek kellemét a tiszta hófehér öltözet még inkább kiemeli. —

A tájék' égalja — a földnek tulajdonszerűsége szerint, hol hegyek, halmok és rónák egymást váltják, szükségkép változó. — Gyakran viritnak a garan és véglesi völgyek' rétei, midőn a hegyek' tetőit még embermagasnyi hó lepi, s a messze csengő harangos szányok a puszta vadont élénké teszik. — Még a rónai lakos szorgalma' gyümölcseit örömteljes pillanattal a jövő télre betakarítja, az alatt a hegyormi zöldellő zab még szárán áll 's hó fedi; — minthogy vannak évek, hol az alpesek már august hónap' végével havasak. — Majdnem 36 éven által tett időjárásí észlelések után a beszterczei vidéken uralkodó az északnyugoti szél. Mindég jó időt hoz s a telek rendszeren 5—6 hónapig tartnak csekély kivétellel. Ez Beszterczen akkor áll bé, midőn a közel fekvő Krischna hegycsúcs hóval borítva tűnik fel szemünk előtt a fellegek' birodalmaiban. —

Ilyen légallji változékonyság mellett, — a földmivelés sem épen legkedvezőbb; mi okból Beszterczének megkivántató gabonája Losoncyról; a Kőrmöczieknek pedig Sz. Benedekről hoztatatik. — E szerint Zolyom megye' gabona termése nem elég a szükséges felhasználást fedezni, — mi okból az Nográd s Bars megyékből hordatik oda, mi által a beszterczei heti vásárok statistikai nevezetességre emelkednek, — minthogy nevezetes kicserélést eszközének. —

E tájék' kereskedése kevés mű és természeti terményre korlátozott. — Kivitetik a réz, vas, sajt és papír Posonyba, Bécsbe, Pestre; — a Pesten nem régóta magyar alpesi sajt név alatt ismeretes sajt, az ó-turai sajtárusoktól vásároltatik öszve; — vaját a három Rewucza faluk nagy mennyiségben szállítanak Pestre; — deszkákkal, zsendellyel, léczekkel, épületfával a detwi és hrochoti paraszt minden szerdán Losonzra jár, hol helyette a szükséges gabonáját vásárolja be; — minden nemü gyümölcsel a karponai lakosok nagy kereskedést üznek; a csipkék a hegyormi és úrvölgyi kapás asszonyoktól készítve, minden pénteken Beszterczebányán eladatnak, s a zolyomi csipkeárusok által a tiszaméltői vidékekre, gyakran a török határon túl is széthordatnak; — csekély fa eszközöket, kalanakat, tálakat, teknyőket a krediki és kreliki tóth-lakosok készítenek; — fazekas és kádár-árakat a beszterczei, zolyomi, libethányiak hordnak szét, mikből egész társzekerekkel küldenek a magyar alföldre, helyettök gabonát cserélvén be; — papírt 4—5 malom ad, mik között a cs. kir. szabad. papírgyár a Hermanecz völgyében kitünő, azonban a kis-neusideli maschina papír által mai nap kárt szenved; az üvegkészítésben a cs. k. szabad. üveggyár Hrinován és Szihlán jó hirben áll; — elsőbbnek készítményei törökországba küldetnek. — A megyében készített vászon nem finom s ez okból csak tulajdon hasznukra szolgál. Megfehérittetik s ritkán hordatik úgy nyersen. A leghiresebb fehéritők Zolyomnál vagynak, hol a zolyomi s nográdi legtöbb vászon fehérittetik. Önkészítette vásznat keveset adnak el. A finom vásznat a paraszt a városokban vásárolja, vagy pedig a hazában szétjáró árvai vászonárusoktól. — Beszterczén, Radványban, Breznóbányán és Libethbányán vannak vászon festők úgy

nevezett ékfestők (Schönfaerber) kik áruikat a vásárokon s a csipke árusoknak eladják. —

A besztercei posztógyárosok semmi hírűek, mióta a közel s távol fekvő posztógyárak által lenyomattatnak. — A finom gyapjú, melyet a zolyomi és dobroniwai kamarai jószágokon — úgy szinte az Eszterházy-féle véglesi urodalomban tenyésznek részint a megyében részint Losonczon adatik el. — A' közönséges gyapju a tájékon dolgoztatik fel. — A' H a l e n a posztó név alatt ismert szövet bizonyos ölhöz hasonló mérték szerént adatik el, mit tótul S i a h a - n a k neveznek, s régi oklevelekben pertica név alatt fordul elő. — Majd minden falunak meg van a maga szabója, kit hrubi kraicsinak hívnak, — Besztercebányán is néhányan vannak s mesteri jogokkal élnek a czéhekben. — Majdnem minden város- és mezővárosban e megyében vannak cserzők, kik több ezer bőrt készítenek s Pestre szállítanak. — A kelet nagy s a besztercei bőr jó hirben áll, honnan van, hogy több besztercei mesterek az egyebütt (Breznón stb) készített bőrnemeket szerződés mellett magokhoz veszik, s velők a pesti nagy vásárokat látogatják. — Falun férfiak s nők korduan csizmákat viselnek. A vörös és sárga bőr itt nem divat. Nyers bornyubőrök többnyire Liptó és Szepes megyéből érkeznek. —

Besztercei és sok radváni kalaposok többnyire durva árut szállítanak Pestre s Debreczenbe; azon kívül bécsiakkal vetekedő kalapokat Beszterczen készítenek. Nagy társzekereken szállítatnak, nagy hordókba elrakva, a pesti vásárokra. — Egy paraszt kalap' divatossága Nógrád megye felé, megkívánja, hogy karimája legalább 10—12 hüvelyknyi legyen, mi által egy kis esernyőt nélkülözhetővé tesz. — Az északi lakos keskenyebbel is megelégszik. —

A fa áruk egész falukat foglalkoztatnak; zsendelyeket, deszkákat, gerendákat szőlőkarókat a poinik-iek szállítanak; — fa mozsarakat és teknyőket a powraznik-iak. — Kosarakat szinte Besztercze' környékén fonnak stb.

12 löpormalomban, mik közt egy királyi stiawnishkén, a többi a malachai és laszhomi völgyben Besztercze körül elszórva álnak, mindennemű löpor készítetik; magyar modorra vagynak alkotva. Ezek a németeket (mint mondatik) abban mulják fölül lényegesen, hogy nem olly könnyen gyuladnak s a löport sokkal gyorsabban s jobban készittik. — Német löpor malmok egy tételt 36 — 40 óra alatt készitnek el, mihez a magyarok 16—18 órát kívánnak. — Az évenkénti készitmény szükség' esetében 6000 mázsára mehetne. — Az e végre megkivántató salétromot az úgy nevezett slesiai saletromparasztok karácsonkor hozzák ide, s a cs. kir. beszterczei löpor s salétrom ügyelő hivataltól dijjukat elveszik, s ismét visszatérnek honukba, s a vándor madarakkal ismét eljönnek, hogy a szomszéd megyékben üzzék a salétrom készitést. — Hajdan ugyan ezen iparágat némelly radvániak is üzték, mit azonban jelenleg úgy látszik elhagytak. —

A Zólyom megyében ásott réz a beszterczei k. réz hámorban feldolgoztatik. — Ez, valamint a jakabfalvi réz hámor hidegen vert árukat nyujt (rézsodronyt, rézlemezeket) miket Boroszlóba is kivisznek. —

Viasz és méz a megyében nem természetetik elegendő miéért mind kettőt be kell hordani. — A beszterczei viasz-gyertyák híresek voltak, mielőtt a Milly és Apollo félek nem nyertek oly közkedvességet. —

Hogy ott hol vasutak hiányzanak, a kereskedési közlekedést csak jól csinált utak kegyeljék, — minden kétségen kívül áll. — E tekintetben honunkban 20 év óta sok történt, de még több tenni való van, s marad

hátra. — E tájék' fő utja, kiágazásaival együtt némelly helyeken jónak mondható s mindég jó karban tartható volna, hogy ha a hatóságok, kik az utakra ügyelnek, egyetértének; — mert majd a megye majd a kamara majd meg az uraság vagy városnak kell fentartásokról gondoskodnia, s itt sokféle nehézségek mellett egyik hatóság sem pártolja a közjólétet eléggé s így nyarak mulnak el, míg az utak úgy megromlanak, hogy rajtuk alig járhatni. — Míg az utak' csinálását egy erre rendelt külön igazgatóság nem vezeti, addig a magyarhoni utak nem lesznek tartósak s hasznot hajtók. — Mióta a Stureczen keresztül menő terhes utat egy újabb mesterileg csinált út váltá fel, miáltal Lengyelországgali közlekedés Árva, Liptó és Zolyom megyéken által egész Pestig lényegesen megkönnyebbüend, Ipolyság felé nem-kis költséggel az út Korponán által Selmeczet elkerülve, készítetik, mi által lehetséges lesz másfél nap alatt Beszterczéről Pestre juthatni. Mind ehez még ohajtandó volna, ha az útsinálást müértő férfiakra biznák, de épen itt van a hiba. — Valamig az utak rendszeresen nem köveztetnek, apróra tört kövekkel Mac-Adam' útmódja szerint, s így meg nem kavicsoztatnak, addig tartós utakat nem remélhetni. —

A tájékon üzött bányászat vason kívül ezüst tartalmú rézre korlátozott. — A történetíratok e felől a következőket mondják: a hires Albin' évkönyvei szerént a beszterczi bányászat' kezdete a VIII-ik századba esik. A helyet akkor nova wes, vagy bistrice-nak nevezték. — A Szent István s Geyza alatt beszállott németek által, a bányászat a XI, XII, s XIII. században egész zolyommegyei alpesi hegylánczra kiterjesztetett. — Midőn a tatárok' gyászos emlékü beütésekor hazánk pusztított s ugyan Beszterczebánya is lakóitól megfosztva lón, IV-ik Béla nevezetes számú szállókat hívott

be a rajna vidékekről, kiknek egy része Beszterczén, a másik ellenben alsó Magyarország' egyéb bányavárosaiiban telepedett meg. — Az új szállók (novi hospites de villa Bistrica) nem sokára IV-ik Bélától 1255-ben nevezetes szabadalmat nyertek, mellyet a következő királyok megerősítettek s megújítottak. — E szabadalomnál fogva nekik 5 négyszegű mértföldnyi vidék átengedett, s fényes szabadalmak mellett, tulajdon törvényszékkal s a megyei törvényszék alóli kimentéssel, továbbá egész Zólyom megyében arany, ezüst s egyéb bányák' nyitása és mivelésével, aztán pedig viadalaikban (turnieren) a szász czimernek hordhatásával úgy szinte minden adótoli felmentéssel (kivévéen a katonának adandó adót) feljogosítva lettek. — Ezen kívül még köteleztettek a királyt háború' idején kísérni fegyverben. A beszterczeiek IV-ik Béla alatt — cives montani — arany és ezüst bányászatuk és arany mosásaik által kitüntetéek magokat. — A városhoz tartozó bányászat az úgy nevezett Sandberg és Richtergrund-on a legrégebek közül való s mai napig is áldásteljes eredményü. — Ezekben mintegy 285 ember dolgozik; 1841-ben mintegy 382 mázsa réz és 79 márk és 2 lat ezüstöt adtak. —

Említésre méltók még a t e r m é n y e k e megyében. — Mind a négy lábua, (medvék szarvasok, farkasok, rokák, vadmacskák, nyestek, és főleg sok nyulak stb.) mind a madarak közül (különféle tyukok, pulykák, foglyok, húrosmadarak, sasok és keselyük, baglyok stb.) a legkülönbözőbb fajokkal bővelkedik a megye.

A gabona nemekből búza, rozs, árpa, zab vettetik, de nem terem elegendő. Vetnek kölest is, ezenkívül lencsét, borsót, babot és pohánkát mi jól fizet. — Len nem sok vettetik s a földet inkább gabona és burgonyának használják. Vásznukat az asszonyok magok szövik. — Lóheret nem igen vetnek. —

Viritó rétekekkel ékes e megye Breznótól kezdve az egész garan völgyön által egész Zolyomig s balra Szlatinán túl egész Nógrád megyéig. —

Különböző fánemek is tenyésznek e vidéken, mi-nők a többféle fenyvesek, a juhar-, a szil-, a nyir-, a bükk-, a hársfa és az alpeseken a törpe fenyő (Krumholz) sat.

Gyümölcs nemek közül körtve, alma, és szilva leginkább diszlik, — utóbbiak részint megszárittatnak részint az ismeretes sliwovicza égéttetik abból. — Diófát szaporán ültetnek. — Leghiresbek a besztercebányai szilvák. —

Szőlőmivelés csak Karpona és Honth megye' határain üzetik. —

A breznói alpesek főleg kitünők ritka fűvészeti kincsekkel, mik közül több növény nagy kereskedési cikk is. —

Az ásvány ország' terményeiről bővebben olvashatni a szerzőnek: „topogr. miner. Tacshenbuch von Ungarn“ czimű munkájában; — mint ásványi ritkaságokat megemlítjük e megyében a jelesb réz érczetek, jegesedett és rostos villósavas rezet, az euchroitot, brochentit-ot és erinit-ot valamint a jegesedett cölestint és aragonit-ot.

Palaeontologica tekintetben a csontbarlang: az *urus spelaeus* és *priscus* ősvilági maradványaival nevezetes a hermaneczi völgyben, — a rhinoceros és elefántcsontok Rohnicznál megemlittendők. —

E kívül még számos ásványos és savanyú vizekkel is bővelkedik e megye. A legismeretesbek Mitschein, Jeraba, Bazuch, Breznó, Besztercebánya, Brusznó, Bukovecz, Csétsén, Cserény, Detwa, Karpona, Ocsóva, Végles, Ribár sat. sat. helyeken léteznek, mellyeknek egy része prof. Tognio részint Dr. Wagner által szétbontattak. —

E megye lakosi általán tótok s részint romai catholica részint evang. hitvallásuak. — A városokban sok német s itt ott magyar szót is hallhatni. — Zsidót e megyében nem türnek, de helyettök elég sok a cigány, kik kovácsok és zenészek. — A nép' szokásait szerző' munkáiból (Hesperus 1814 vagy topogr. stast. archiv. des königr. Ungarn, I. Bd.) olvashatni. — E tót nép b a b o n á v a l mai napig is teljes. —

A nép' öltözetét illetőleg — minek egyszerűségével az erkölcsi szabadság és megalégedés szoros kapcsolatban áll — a paraszt Zolyom megyében nyáron vászon-gatyában, kurta ingben széles ujakkal és bocskorban jár, több helyen buoti nevü erős czizmákban. — A majdnem 10—12 hüvelyknyi magas, vörös bőrből készült övet, leginkább a legények, fényes gombokkal, a mint lehetséges fölczifrázzák. — A sárga rézcsatok divatosan nagyok és előre fordítvák. Egy ilyen öv pótolja a parasztnak hiányzó zsebjait. — Pénzét, tüzserszámát, kését, dohányát s egyébét abba dugja. —

A téli öltözetek nadrágokban és rövid, durva fehér posztóból — surovica vagy kabanica — készült dolmányban állnak vagy köpöny alakú schirica nevü öltönyben, vagy csipőig érő báránybőr ködmenyben. — Kevés kivétellel a parasztok magas, szélnélküli kalapokat viselnek, — mi a persa fejfedezőhöz némileg hasonlitt. — A parasztnők a fehér szint szeretik, egy nagy fehér kendővel, — homlokukat és arcukat kivéve — egész fejüket befedik; — viselnek egy finom inget széles ujakkal, aztán tulajdonkép egy második rövid inget, egy felső öltönyt, mellyet egy második hosszú durvább vászon-ing fedez, melly a válban himezve van; nagyobb innepeken sok ránczokba szedett zöld szoknyát s fekete korduán csizmákat hordanak. — Mellényeket főleg a hiúbb leányok viselnek s a vörös szint ebben kedvelik. — Kötényeik ren-

desen kékek, simák vagy virágosak, csak nagy innepeken kötnék fehérét finomabb kelméből. — A lányok 2—3 hüvelyknyi magas arannyal himzett pártát viselnek fejükön, a hátukon sok alá függő szalagokkal. —

Télen azszonyok, lányok bárányprémes buzavirág színű kék posztómentében járnak.

Zólyon megyének 97,430 lakosa van, kik 5 szabad királyi városban, 8 mezővárosban, 95 faluban, és 53 pusztában laknak.

II. Besztercze.

Ha az utas Selme cz felől érkezik, akkor e nyájas várost csak Radványon túl szemléli meg, minthogy az előtte fekvő Urpin hegy által elfedeztetik, mellynek sziklás allját a Garan öntözi. — A város és Radván közt olly közel egymáshoz fekszik az ezüst huta, ahoz tartozó épületekkel, hogy az idegen azt első pillanatra Besztercze' külvárosának véli. A város mögött újra nagy hegyek emelkednek fel a határban, keresztül szöve gabona termő mezőkkel.

A város, falai közt 249 házat számlál, mik közül 32 kórház (Ringhaeuser) van, kiknek birtokosi szabadalmas serfözök, pálinka égetők, és korcsmárosok. — A körpiacz (Ringplatz) egy hosszúdad négyszög, közepén ugró kuttal. — A templomok közül jeles a cathol. fő templom, melly nagyszerű, világos, s az 1671-ik tüzvész után padlása ékes festésekkel diszesítettetett. *) Nagyszerű orgonáját Podkoniczky beszterczei

*) Egyik oldalkápolna' oltarán e felírás olvasható: „1202 an. dem. tag. sand. ypoliti“ melly régi eredetét eléggé hirdeti.

születésü művész készítette. — Egy kisebb templom a tótok' számára, közép korbeli ízlésre, szinte a várban áll, szorosan a még most 5 emeletü vár' oldalában, melly újabb korban szinte diszesítettett. —

Ugyan a várban áll az 1804-ik óta alapított *Cath. gymnasium*, mellyben 6 professor tanít. — E fölírás olvasható rajta: *Hanc sedem Themidis demto squallore, jubente Francisco rege caesare pallas habet, Anno MDCCCIV.* — Hajdan ez épület városháza gyanánt szolgált, — s róla sok babonás regék szárnyalnak. —

A második várkapu alatt áll a rézfedelü torony, öszhangzó harangjaival, mik közül a legnehezebbik 99 mázsát nyom. — E pontról kellemesen áttekinthetni az egész várost és vidékét. —

A dom- vagy a káptalan templom, melly a piaczfélé fordulva csekély ürében a hívők' nagy számát innepeken alig képes befogadni, a jesuita korból veszi eredetét.

Az evang. templom 1803 óta áll fenn. — Rajta e fölírás olvasható: „*Francisco Secundo Aug. pio optimo regnante Ligneam CXX ais stantem aedem sacram. Huic novae cedere jussit Ecclesia. Evang. Novisoliensis MDCCCIII.*

Mióta Selmezc újabb időben egyházkerületi Lyceum-má emeltetett, azóta Beszterczén egy progymnasium létezik mellyben 3 oktató tanít. — Ezen kívül léteznek több lány- s fiúgyermek-nevelő intézetek is. — A kisdedovó intézet, melly több nagylelkűek által 1829-ben alapított, jelenleg 100—120 gyermeket számlál. — Van még rajziskola is. —

A nevezetesb nyilvános és magány épületek közül említendők. A püspöki lak, melly egy a piaczfélé néző hosszú épület a fürdő-utczában; — Maria Theresia által alapítottatott — s leégvén 1783-ba, 1787-ben újra

gr. Berchtold besztercei püspök által felépítetett, mit a rajta olvasható fölrás tanúsít.

A megyeháza a fürdő-utcában nagy teremmel, s kisebb lakokkal a főispán' számára ellátva. — A teremben láthatni a nagyérdemü hazafi néhai nagys. Radvánszky Antal, kir. tanácsos és volt első Alispán' képét, a megye rendeitől hálás érzettel 1831-ben felállítva. —

A királyi bányász hivatal vagy röviden az úgy nevezett **Kammerhof** a piacon jeles épület, nagy udvarral s két nagy kerttel, s több rakhelyekkel a vertés öntött vas s egyéb termények' számára. — E kertek Mátyás király alatt a besztercei polgároktól elvétetvén kir. vadaskerté változtattak át. — Ezen épületben van az egész bányászati tisztviselők' hivatala és hetenkénti gyűlései is itt tartatnak. —

A városháza a dom templom' közelében nagy gyűlés-teremmel. — Az udvarán áll az újon felépített színház, mesterileg készült díszitményeivel. —

A **Seminarium**; továbbá az 1363-ba 24 szegény polgár' számára **Karl Péter** által alapított kórház, melly most csak 8 beteget ápolhat; végre egy nagyobb s jótékony adakozásokon alapult közönséges kórház, minden vallás különbség nélkül több betegeket fogad fel, (1841—146).

Történetileg jeles magányépületek 1) a **bogdányház**, mellyben **Bocskay** alatt az országgyűlések tartattak. 2) A jelenleg **Szumrák János**féle előbb **Roth**féle ház mellynek kapuja felett olvashatni: **Benedictio Domini Divites facit A. D. 1610.** E házban **I. Ferdinand** alatt kétszer tartatott országgyűlés 1542 és 1544-ben. 3. A **Kellner**féle előbb **Szentiványi**féle ház a piacon gr. **Pálfy Pál** Magyarország nádorának tulajdona volt. 4. A **Paraczkay**féle ház a felső körön, a legrégebbnek mondatik. — 5) A **vörös rákhoz**i vendégfogadó

a piacon, a kamaraudvarhoz átellenben, hajdan Bethlen Gábor fejedelmet és Rákóczy Ferenczet fogadá fel. — Még máig is mutogatnak a házban egy követ, melyre elsőbik rá lépett midőn lovára akart felülni, noha ezt inkább Bocskayról olvassuk, kiről tudjuk, hogy kised vaskos ember volt. — Hihető, hogy az 1620. junius, julius és augustusban Bethlen Gábor' elnöklete alatt besztarczén szinte e ház' teremében tartatott volt országgyűlés. 6-szor A Schuberféle ház a fürdő-utczában, mely mintegy 1489 táján épült. — 7. A Bartlféle ház a piacon, hajdan Thurzó János' tulajdona volt, ki mint Civis Cracoviensis vándorlott be. — 1619-ben a Bethlen által Pozsonyhól elragadott korona a zolyomboli futás' alkalmával e házban őriztetett. —

Besztercze' lakói főleg műiparral és kereskedéssel foglalkoznak. — Elsőbb mesterségi természetűekre korlátoztatik a város és környék' számára. — A kereskedés kicsinyben (detail) üzetik; — a városban 20 kereskedő áll fenn, kik áruikat Pest, Bécs sőt Triesztből kapják, s jól folyik dolgok.

A művelődési fokot illetőleg Besztercze nem áll alantabb egyéb kis városoknál. — A mesteremberek közül többen igen alapos ismeretekkel bírnak s utazottak, — valamint hogy a jobb birtokosok fiaikat utaztatni fő gonduknak tartják. — A műveltebbek' osztálya kedveli a zenét, és olvas, — a polgár is érdeletet keres a színházban, egybesereglik a casinókban s hírlapokból merít napi ujságokat vagy pedig kertében, vagy a szabadban keres mulatságot. —

A polgárokat közhasznú intézkedésekre lelkesülve látjuk, csak anyagi jólétök állna erős alapokon, mit a czéhekbeni visszaéléseknek s némü munkásági hanyagságnak lehet tulajdonítani. — Azonban a kis

városi külön élés' szelleme itt még nagyon honos, mi okból legtöbb család tisztán magának él. —

Beszterczét 5 külváros veszi körül. — A Bader külvárosban vagyis az úgynevezett Hammerben működnek a kir. vas- és rézhámorok, utóbbiban rézlemezek és mély edények készíttetnek. —

A város és Radván mezőváros között áll a folyvást munkás kir. Ez ü s t h u t a. Érczet ide Selmezcrről, Windschacht, Dilln, Eisenback, Hodritsch és Magukáról hoznak; az olvasztás minden héten pénteken történik, midőn általán 250 mark ezüst természetik. — Az ehez szükséges fát a Breznói erdőkből úsztatják alá, évenként martz. és aprilis hóban, miáltal mintegy 640 ember kap munkát s keresetet.

Az ezüsthuta' közelében áll a nagyszerű beszterczei répa-czukor gyár és raffineria. A legjobb francia minták szerint 1829 ben részvényes társaság által alapított, ki mai napig is bírja, — 8000 mázsa répából e gyár 500 mázsa nyers s ebből 300 mázsa jó czukrot természet, melly kereskedésbe megy. — Mint jelenleg áll a gyár úgy évenként mintegy 25,000 mázsa répát dolgozhatnak fel czukorrá. — E kedvező állapotját a gyár a mostani érdemes igazgatójának C. B. Liedeman urnak köszönheti. —

Sétányul szolgálnak a városban és kivüle 1-ör a s é t a a vár templom melleít, hármás fasorral és nyughelyekkel. 2-or A r é t, legottan az ezüstkapun kívül, melly egy kertek és gyümölcsfákkal díszes nagy tért képez, egy újon ültetett fasorral. Itt van két nyilvános kert is, de mellyeket még vasárnap is kevesen látogatnak. — E réteken visz által az út némelley kénes és magnesia tartalmú fürdőkhez, miket a beszterczeiek kedvelnek. — A délkeleti oldalán e rétnek rohan el a besztercze folyam, hogy rövid pályája után a Garanba ömöljön. 3-or

a S ó h a j s é t a (Seufzeralle) az úgynevezett Hammer külvároson kívül van, s legottan a rézhámor mögött kezdődik, s messze a szomszéd vashámorig elterjed. — A Radvánszkyak' zöldelő birtoka, melyet a Besztercze vize választ el az országúttól, susogó mogyoró ligetével nyájasan kínálkozik, s gyakran és mindég szívesen lát idegen természetbarátokat. 4-er A felső gát (Rechen) és 5-ör a Stiawnitska völgye.

A gátok (felső és alsó) czélja: a magas hegytetőről lecsúsztatott fadarabokat a fő usztatópatakban felfogni, s a körülmények szerint vagy azonnal a szén- vagy fatelepekhez kivetni vagy a gyárokhoz tovább vitetni. — E gát a Garan' szélességének egy negyedét foglalja el, s a partokkal párhuzamban több ölnyire terjed (2000 ölre) s közepén mintegy, több kis beöblösödő szegleteket képez. E gát mellett a legkínálkozóbb árnyas zöld sétatnyok állnak. —

A távolabb, szinte kellemes tájakra kirándulni vágyó idegent legelőbb is a nem épen messze fekvő Koppára vezetjük. — Nem kellemetlen de meredek úton elérkezik az őrtoronnyhoz, melyet 1587-ben építettek a törökök miatt, kik egész Beszterczéig elterjengtek. — És itt milly mérhetetlen dicsőségű kilátás vár reá! — A legpompásb panorama, mit csak a természet teremthetett, mintegy lábai alatt terül el. — Csudaszép a tájkép alkonyi fénynél, midőn a háttérbeni hegyormokat még hólepel fedi, s a leáldozó nap sugáraitól pirosra festetvék. Nagyszerűleg bezárja a látványt a 6170 láb magas Djumbier, mely keletről emelkedik a fellegekbe, míg a Garan' partjain zöldelő virágokon a szem gyönyörrel jár! — Nyugotról két szűk völgyet láthatni; északról a Tajorán gőzölgő felhőivel mutatkozik; — délről a Malachaut, Radván' egy részével s valamely részt Besztercze' városából

szemlélhetni. Messze távolban feltűnik még a kékellő Szitne hegy s a selmeczi érczhegyek. —

Még szinte nagyszerű kilátás a távolba nyílik meg szemeink előtt a Z m a r o w o hegy fél magasságáról, melyre könnyen feljuthatni $\frac{1}{2}$ órai fáradoalmak után. — S itt is milly dicsőséges tájkép bontakozik ki előttünk. — A város vörös tetőivel, kerteivel, mikben karcsú nyárfák emelkednek, — Radwánál egy egészet látszik képezni, melyet délfelé egy nagy erdős hegy korlátoz, nagyszerű büккеivel magány völgyeivel, északról egy hosszú alpesi hegység, mellyről a Garan lesiet; — a távolban falvak és tanyák, messze zöldellő mezők, alacsony halmok, dús legelők, merész sziklafalak — mind ez a képleyt csendes öröm élvezetre deríti. —

Ha utunkat Beszterczéről a szlácsi fürdőkhez intézzük, legközelebb találjuk

III. Radwánt.

az ő 1578. már, meredek dombon, épült templomával s olly kilátással minőt csak legdicsőbb egyszerűségében nyujthat a természet. — A hegyektől beszegett róna vidéket nagy távolságban, megöntözi a sebes folyású Garan számos kanyargásaiban. — E mezőváros az ősnemeségű R a d w á n s z k y családé, melly Lengyel honban a bátor Bolesláv alatt kitűnt harci vitézsége által, utóbb pedig Cseh-, Morva-, Szilesia országokban elszéledve, Kun László alatt Magyarországon erős alapra kapott; miket R a d w á n s z k y D i e n e s vitéz tettei raktak volt meg. — Hasonló merész hadi tettek által a XIV-ik században R a d w á n s z k y G y ö r g y s a XV. kezdetén ennek fia R a d w á n s z k y B o l d i z s á r a legigazságosb méltánylást vívtak ki magoknak. — Emlékeket örökíti

még a cath. egyházban letett kövön felirás. „Mortales quid fama iuvat? quid gloria? Census? quid genus? et magni roboris umbra brevis? — omnes fata manent, mortis fortuna nec una, adde quod incerta est hora suprema necis.“ — Ezen emlék egyéb vitézi család' trophaeumival (egy sírkövet kivévén) mind elpusztult, csak azon olvashatni még egy templom oszlopban befalazva e föl-írást. —

D. O. M. S. Hoc Busto clauditur quod mortale habebant Johannes de Radwan et Anna Maria de Szentiván conjuges víta et morte conjunctissimi sat. sat.

Ezen János azon, Kuraffa Generalis által az 1687-diki vallási háborgások alatt, erősen bántott Radvánszky György' fia volt, ki Eperjesen gyászos halált halt. —

1785 óta az evangelicusoknak is van Radvánban templomjuk, miután 1710 óta — tehát 75 évig Beszterczére jártak isteni tiszteletre. — Lelkészeik közül kitűntek Alitisz, Cantoris, kiket 257 év alatt más 12 követett, — közülök Sinapius Daniel említendő. —

A legrégebb kastély azon 4 bástyájú, melly hajdan védelmiül szolgált, s jelenleg Radvánszky Antalt ismeri urának. — Látásra méltó abban 1-ör a pénzgyűjtemény melly ugyan kisdéd, de olly ritkaságokkal gazdag, mik a romai és a közép korba tartoznak, ám-bár újabbkoru pénzek is léteznek köztük. — 2-or a fegyvergyűjtemény a régibb kor' tárgyaival. — 3-or Ritkaságggyűjtemény több czin és olomból öntött czimerekkel, és Széchy Mária' (született Homonnai Drugeth) és férje' koporsója díszitményeivel a murányi várból, — továbbá még bronz régiségek is láthatók, mik Zolyom megyében ásattak s hihetőleg a pogány birtokhoz tartoztak. — Továbbá a gazdag könyvtárban is örömet mulathatni, Rákóczy Ferencz 1705-be festett képénél sat. Művészi érdemmel bír Báthory' képe is.

E városka' posztógyárosai műveiket Miskolcra és Pestre hordják el. — A fésűsök közönséges munkát tesznek. — De mindenhol jólétet szemlélhetni, mint-hogy évenként új házak épülnek s a régiek újra fedeztetnek. — A közellévő Királyfalván mely részint a Radvánszky, Gerhard és Tihanyi család' — részint a k. kamara' birtoka, létezik egy katonalak és a kerületi verbung komando. — Évenként sept. 8-án népes országos vásár tartatik, mert épen azon időre esnek az ó hegyi (Altgebirg) bucsujárások is. —

IV. Szliács.

A Garan vizétől öntözött Ribar falu' délkeleti oldalán, mintegy 200 ölnyi magas hegyen, szemünkbe ötlenek a századok óta már ömledező szliácsi gyógyforrások, a sokáig ismeretlenek s csak a vidék' lakóitól méltányoltak, még nekik is eljött az idő, melyben nyilvánosságra emelkedjenek. Történt ez ő cs. k. főherczegsége József, kegyelmes nádorunk és ennek fenséges neje Mária Dorothea 1823-ban 4 hétig itt léte' alkalmával. — A híres Agricola, Wipacher, Kitaibel, Bél sat. — irataik következtében több jeles vegytudósok megismerkedtek e vizek' vegytani viszonyaival, s munkáikat részint különféle lapokban, részint magányiratokban nyilvánossá tévék, miáltal elég nagy hírbe jutottak, és remélhető még inkább eljutandnak, miután jelenleg Szliácscon mindegyre a legüdvösb intézkedések történnek. — Ohajtandó valóban, hogy a több évektől emlegetett szépítések igazán meg is tétessenek, és hogy a jóval megnagyobbítandó lakások, czélszerű izletes butorokkal elláttassanak, s a fürdő-vendégek igényeinek megfelelj-

nek. — És talán ezen idő sincsen már távol. — A szliácsi fürdők' egész léte csak fiatal még, a mi pedig a szépíté-
seket illeti, e pontban a legnagyobb nehézségekkel kell
küzdeni. —

De a még most is érezhető hiányokat eléggé kipó-
tolja a helyzet, mellyen a vizek léteznek, honnét olly
dicső a kilátás minőt csak kevés fürdő helyeken élvez-
hetni. — Itt a szem nagyszerü tájképeken legel, egy am-
phitheatralis hegyláncz sötét erdeivel, képezi a karpatok'
e nyujtványainak szegélyét, s messze északfelé colossok
emelkednek, mik hófehér csucsokkal s a rónák' zöldellő
réteivel nagyszerü ellentétet tüntetnek ki. — Élénk utak
szelik át a sárga gabona mezőket, s fűnn a hegyeken itt
ott toronycsucot pillanthatni meg, mutatót, hogy ott szor-
galom' és ipar' tanyája van. —

A szliácsi fürdők 3 víztükörből álnak, mik az u ri-
fürdő, a polgári fürdő és a parasztfürdő,
melly utóbbi leghidegebb és sokaktól elsőbbséget nyert;
— mi okból a parasztlak' számára egy más fürdő készít-
tetett, mit azonban itt föl nem hordható okoknál fogva,
ohajtanánk elrontatni. —

Az u ri fürdő tetemes mélységből erős pezsgés alatt
nagy mennyiségü gázt bont ki, mit eddig nem eléggé hasz-
náltak s melly olly hathatós, hogy az abból eredő ve-
szély' elhárítása végett a viz' felületéről zászló alakú le-
gyezőkkal szüntelen el kell azt lebegtetni. — Mérséklete
+25° R. — A legpontosabb vegybontást Dr. W a g n e r-
nek köszönhetjük, — szerinte következő létrészek tűn-
tek ki abban — szabad szénsav, a vízhez kötött szénsav,
földszurok, sósavas magnesia, széksó, kénsavas agyag.
— Lythion — széksó — mész és kova — szénsavas va-
sacs, szénsavas mész és keserany (bittererde),

Mintegy hasonló magasságban a dombon még 4 kü-
lönböző mérsékletü ásványos vizek forrnak ki; a Do

rothea kút, a Józsefforrás, az Ádámforrás, s az újforrás. — A második kútból a vidék' lakosi isznak, — mert hidegebb mint a dorotheakút' vize. —

Roppant mennyiségű szénsav és szénsavasgáz tartalmánál fogva aránylag alanti mérséklet fokon, minden egyéb hasonló fürdőket felül mulván, az egész bőrrendszert hatalmasan fölizgatván, úgy hogy a fürdőknek bőre nem sokára (10—15 percz alatt) erősen megvöröszik s kellemes égetést érez, — e vizeknek kitünőleg erősítő hatását a vas tartalom tekintetbe vétele nélkül is könnyen kimagyarázni; — miért egészen tulajdonszerű s páratlan. — A leghitelesb itéletek szerint, az öregkori erőtlenség, az idegerő' fogyása, petyhüdségek, dugulások, takfolyások, görvély — alig lelhet más gyógyhelyen ilyen hathatós gyógyszer mind itt; — sőt az asszonyok' meddősége is itt gyakran hatalmasan legyőzetik, — Dr. Mojsisovics azt állítja, hogy több gyuladás nélküli tüdőbajokban, mik az orvosnak épen legtöbb nehézséget okoznak, természetes gyógyszer, melly a föld' gyomrából olly bőven áradoz, — legjótékonyabban mutatkozott volt. —

Mi pedig a Szliácson hiányzó rendes fürdőorvos és fürdőbiztos miatti panaszokat az újabb korban illeti, ezeket valóban mi is helyeseljük. — Azonban pótolja valamennyire e bajt Besztercze' közelléte, honnét betegség esetében egy óra alatt érkezhetik orvos, még gyorsabban hívhatni segédül a közelebb lévő zolyomi orvost. —

Bővebb felvilágozítást szerezhetni Szliácsról e következő iratokból:

1-ször. Die Heilquellen von Szliács in Ungarn sat. v. Dr. A. Schöpf.

2-or. Die Heilquellen von Szliács in Ungarn etc etc von Dan. Wagner.

3-or Der Badegast zu Szliács in Nieder Ungarn etc von Dr und Prof. Zipser.

4-er. Dr Czilchert' röpirata Szliácsról.

V. Z ó l y o m.

A hajdankor emlékeivel gazdag város érdemes, hogy az idegentől meglátogattassék. — A város egy hosszú utcához hasonló, mellynek közepén a cath. főtemplom áll. — Délfelé emelkedni látjuk Z ó l y o m v á r á t, dicső erősségei, sokféle viszontagságainál fogva emlékezetest. — Fénykora e várnak, a történetirat szerént, I. Károly. I. Lajos, Zsigmond és Corv. Mátyás' idejébe esik. — E város' közelében tartatott, szabad mezőn, (Lajos alatt) 1378. és később megint 1382. országgyűlés. — Mátyás szinte örömezt mulatott e vár' falai között. —

Egyik hajlakban látható a rejtélyes ajtó, melly azon földalatti üregbe nylik, hol Bethlen a pozsonyból orzott koronát dugva tartá. —

Megnézendő itt a Flemmingféle e c z e t g y á r, melly folyvást nagy munkásságban van. — Vele egyesítve látható a s z e s z- és l i q u e u r g y á r is, — melly vállalatok körül mintegy 100 ember foglalatoskodik. —

Közel Zólyomhoz látható a régi p u s z t a v á r n a k (pusti hrad) romjai, — és a napsugarak szabadon járnak be azon teremekbe, hol hajdan fejedelmi boltozat kevélykedett. — Eredete 745-ik évre tétetik. —

Zólyomtól alig 2 órányi távolságban fekszik D o b r o n i w a vára is, hajdan M á t y á s király' vadászati nyughelye, utóbb pedig V e r b ő c z y' tanyája, hol—mint mondják — nagy művét — a h á r m a s m a g y a r t ö r v é n y k ö n y v e t írta volt. —

VI. Úrvölgy (Herregrund).

Beszterczéről északra, csak hamar eljuthatni a jakabfalvi kir. rézhámorhoz, melly rézsodronyt készít. — Itt kezdődik az új országút, melly a pizstráanggal dús besztercze folyam partján egész az urvölgyig fut. — A jobb parton emelkedik a Panczirowa hegy, sötét fenyveseivel, balról pedig a Krschnova tolja magasra erdős homlokát, legdúsabb növényzetével. — Északkeletfelé mindég jobban emelkednek a hegyormok, egyik csúcs a másiktól látszik elő teremni, hogy az előtte állót disszel fölülhaladja. — Közben rohanó vizek' zúgását hallhatni. — Természet alkotta faszorok' árnyában, jó úton eljutván az úrvölgybe, ennek magasan fekvő régi idomú épületeit bámulva csudálandjuk. —

Az úrvölgyi bányák (Lajos és Ferdinánd ősbányák) már több mint 900 éve hogy miveltenek. — Az évenkénti réz és ezüst természetmény — a hajdan olly gazdag — mai nap csak 3000 mázsa réz, és 2000 márk ezüstre szált alá. —

A cement- és hegyi zöldvíz, egyik kénsavas rezet, másik szénsavas rezet tart, mindeniket szorgosan felfogják üregekben; a kénsavast hosszú facsatornákon elvezetik, és aránylag vén vasdarabokat vetnek belé, mire a réz mint szilárd kéreg lerakodik a vasra. Minden 14 nap lesepertetik a vas vagyis a rézüledéktől megtisztítatik s megint belévetetik, hogy a vízzel mindég tiszta vas fölület jöjön érintkezésbe. Így évenként 40—50 mázsa rezet nyernek. — A hegyi zöldvíz eredetnél csatornákra s ezek által nagy szekrényekbe vezetetik, hol önkénytesen lerakodik a hegyi zöld festék. E festéknek a szekrényekből kiszúrása évenként egyszer történik kö-

vetkezőképen; az oda folyó vizet néhány szekrényből, csatornák által elvezetik, s a nyugalomba jött vizet lassanként lecsapolják s az edény oldalait mindenkor jól leseprik, míg nem a leülepedő festék a hátralévő folyadékban öszpontosítatik, mikor aztán kimerik s csatornákon által két nagy szekrénybe vezetik. Így történik a többi szekrénynyel is. Ezután a megsűrűdett festéket a festékház padlására terítik, megszáritás végett, végre pedig áruba bocsátandót becsinálják. —

Az úrvölgyi jelességek között a bányákon említendő még a 21,000 öl hosszúságu vízcsatorna, mely praschiwa (5114 párisi lábnyi magas) hegyről vezet le az úrvölgyieknek kellő vizét. — Az öszves bányákban dolgozó egyenruhás személyzetet 1000-re lehet számítani. —

VII. Hermanecz völgye.

A Liptó és Thúrocz megye' határain álló kápolnától, a hegyi patakon túl, balra a hermaneczi völgybe jutunk el. — A magas fenyvesek, a szoros völgynek regényes szint kölcsönöznek, — mellyben az idegennek csak hamar szemébe tűnik a cs. kir. szab. Papírgyár, melyet bold. Leicht F. S. 1829-be épített. — A gyár létre jöttkor évenként mintegy 12—18,000 rizma papirt készítettek a gyárban. Jelenleg 1842. óta Schloss bécsi polgár bírja azt, és egy John Knight nevű angol igazgatja a legjobb sikerrel. —

Ismét egy hosszú völgybe visz az út, melly gazdag természeti szépségekkel Hermanecz falu elején egy mészhegy emelkedik, fenyvekkel benöve. Mintegy bástyakép torlódtak egymás fölébe a mészrétegzetek. — Főlebb

hegyi rétek zöldelnek nagy terjedésben, fákkal bészegetve, mellyek' gyökerét örökös futásban pisztrángos patakok öntözik; — s e vidékről eljut az útas egy munkás deszkamalomhoz s magasabban egy mészkemenczéhez. — E mély völgyből utóbb kivezet az út a besztercei völgybe, egy másik meg dicső mészcsoportozatok mellett balra Thurócz megyébe. —

A mint a hegyek magasbra torlódnak, feltűnik a vízesség, melly a figyelmet magára vonja növényzettel ékes szoros sziklák között mind mind erősebb lesz a dörgő zuhatag, — alig halja az ember tulajdon szavát olly hatalmas a zaj, — még egy magasra emelkedő sziklafal e természetjátéknak véget vet. — Meredeken állnak itt azok, daczolva egy örökléttel. —

A völgyi lakosok' iparszeretete ellátja a városiakat a kellő mésszel, mire nézve a kemenczék folyvást tüzesek. — E dicső helyet már több tájfestő (többek közt Libay Lajos) felvételre érdemesítette. —

VIII. A csontbarlang.

A Thúrocza vezető útról jobbra egy Tuffna nevű mély völgybe jut el a vándor. — És ha itt a meredek tetőre feljutott, fél körídomu, dicső szikla kapunál megállapodik, melly egy terembe vezet, minek zöld fenekén jól esik a nyugvás. Egy előteremben áll ő, mit százados fenyők árnyékolnak, s zöld sudaraikat égbe tolják. Ezen nyughelyen rendszeren tüzet raknak, s az étkekről gondoskodnak. — Várakozással teljes kíváncsisággal pillant a vándor az első üregre, melly nagyobbá vezet, minek fáklyafény által világított falai a legpompásb fehér jege-sedéseket mutatják. — Az emberi kincsvágy' nyomait lát-

hatni itt is, némely ásásokban, mellyeknek vak merészsége hámulátra gerjeszt. Hasonló irányban mint az első üregé egy szoros mintegy 5 öl hosszú folyosóhoz jutni el, mellyen azonban csak mászva csúszhatni keresztül. — Ez megtörténvén megnyitva látni egy harmadik 6 öl hosszú, s 8 öl széles üreget, melly mindennemű csontmaradványokkal teljes, mellyek mész-kő csoportozatokkal vegyesen, többnyire bordákból gerinczekből, állcsontokból sat. állnak. — A keletészaki oldalon hófehér lágy mintegy állati mézgában bényomatva találatnak; még másutt enyves lágy földben hevernek, és barlangi medvék (*ursus spelaeus*) szétzúzott csontjait s egyéb borda, gerincz sat. csontokat mutatnak. — Jelenleg már ezen ősvilági maradványok' nagy része napfényre hozatott (Lásd Dr Zipser im Leonhardschen Jahrb. der mineralogie etc. etc. 1839).

Ezen barlang' közelében mintegy 200 ölnyi távolban egy második látszik, melly ékes csepkövekkel (stalactisokkal) jeles, de szinte sok ősvilági állatcsontokat foglal magában, mik barna nyúlós sárban nyugosznak. —

Kinek kedve és ideje van, a hermaneczi hegy' legfőbb csucsára felhágni, az azt nem fogja megbánni. — Egy lépéssel fönn álland ő — miként egy rhodusi Coloss — két vármegyében. — Mind kettőből nagyszerű sziklás csoportozatok és zuhogó vizesetekkel jellemzett erdőségek tolakodnak fel az ég felé. Vissza tértébe végre megnézheti még a vándor a Jakabfalvi régi mintegy 1516-tól eredő templomot. — Építése azon korba esik, mellyben a képező szép művészetekben olly igen divatozott a képes jelekkel és monogramokkal élés. Fa és réz metszők, festők, kőfaragók és építészek mind titkos beszédmóddal éltek a közép korban de leginkább a 16-ik században. — Több illy monogrammat láthatni e templomban is a kőművestől bevésve. —

A kisdud torony-harangot régi barátság — mintegy a 15. századból ékesíti. —

Az arany alapra készült fafestések, mik hajdan e templomot diszesítették régiebbeknek látszanak az építésnél, s hihetőkép a 13. vagy 14. századba tartozók. — Kár hogy rajtok fiatal pajkosság üzi játékait. — Az oltártól jobbra s balra létező régi székekből ítélhetni, hogy e templomot még 1600-ba több érdemes — bányászati személyek látogatták; több imaszéken bibliai helyek olvashatók. —

IX.

Kirándulásra érdemes még az ó hegy (Altgebirg) is hol kir. rézhuta létezik négy kemenczével. — Jelenleg mintegy 4000 mázsa rezet nyernek. Innét pedig a rossz hírű Sturecz hegyen át Liptóba visz az út. — E hegyen a motitsha nevű vízesés nevezetes — melly két ágra elszakadván, a leggazdagabb pisztráng halászatra ad alkalmat. —

X.

Meglátogathatni még a régi Liptsch várat, mellyben egy szoba' ajtaján e felírás olvasható: „Maria Regina 1501.“ S mondatik, hogy e szobában pénzt vertek, miért mai nap is minejra (pénzverő szoba) néven ismeretes; — mi azonban történetileg nincs bebizonyítva, s a pénzveretés Körmöczön sokkal könnyebben megtörténhetett Mária alatt Böhheim Bernát által. — Egy más ajtó felett olvashatni: „Dominvs Deus protector mevs.

Pavlus Rubigallus an. 1573. ki hihetőleg II. Maximilian' tanácsosa volt. —

A várkertben 1749. felfedezett emlékkő ezen erősség néhány védelmezőinek (1605-ben Siroky György, Gracza Mátyás, Iszkra János, Schmitz János és Laky János) neveit örökíti. — E vár' utolsó birtokosa Wesselényi Ferencz, Magyarország' nádora volt; — még fönlétezik a mezőváros' levéltárában egy 1667-ik év febr. 27-én költ levele a bíróhoz, mellyben neki parancsolja, hogy Frangepán' és Nádasdy' kíséretét és lovait, a szükségeseikkel ellássa. 1679 óta a korona javakhoz szállott Lipts és a magyar k. udvari kamara által igazgattatik. —

XI.

A régi dicsőségű sz. kir. bányaváros Libeth szinte könnyen meglátogatható Beszterczéről, honnét csak 2 kis mérföldnyire fekszik, a Wiszoka hegy' tövében, melly távolból úgy tűnik fel, mint egy keleti pyramis. — E város' lakosai hajdan mind németek voltak; — jelenleg csak néhány német család létező fönn, a lakosok mind tótok. — A német nevek közt nevezetes három még élő Luther család, kik a reformator családjából származnak, s kiknek őseit maga a nagy férfi, egy még mint mondatik, fönlétező levélben különösen ajánlá a Libethi magistratus kegyeibe. — A lakosok réz és vasból dolgoznak; — gazdaságuk csekély. — A cath. templomban Libethi születésű Dunayszky szobrásznak 1825. oda ajánlott sz. Magdolna' faszobra, életnagyságban, a fő oltár fölött, megszemlélésre érdemes. —

XII.

Vége R o h n i c z (Hronec) mint a k. vasbányászati igazgatóság' központja, kemenczével, szeggyarával, aczél készítményével, öntőintézettel ráspugyarával sat. a tudni vágyó idegent fáradságáért eléggé fogja jutalmazni.

Österreichische Nationalbibliothek

+Z169764201

